

Т.І. Товт

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

У статті розкрито сутність основних джерел фінансування інноваційної діяльності. Здійснено аналіз сучасного стану інноваційної діяльності підприємств в Україні. Проаналізовано основні проблеми фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток підприємств, джерела фінансування інноваційної діяльності, бюджетне фінансування, інвестор.

Табл. 1. Літ. 10.

Постановка проблеми. Наголошуючи на необхідності активізації інноваційного сектора економіки, слід зазначити, що в останні роки урядом прийнято низку постанов і рішень, державних програм, спрямованих на підвищення інноваційної результативності підприємств, однак більшість з них не вдалося реалізувати в повному обсязі в реальній економіці. В цих умовах виникають економічні суперечності між інтересами держави та підприємствами, орієнтованими на інноваційний шлях розвитку, розв'язання яких потребує ґрунтовних досліджень.

Вирішення проблем інноваційного розвитку є складним і тривалим процесом, їх подолання потребує негайних заходів, залучення фінансових ресурсів, що обумовлює актуальність дослідження проблем фінансування інноваційної діяльності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам забезпечення інноваційного розвитку держави та окремих суб'єктів господарювання присвячені праці провідних вітчизняних вчених, серед яких: А. Грицьов [2], В. Денисюк [3], С. Ілляшенко [5], О. Лапко [6], Л. Федулова [7], В. Чабан [8], О. Шнипцо [10] та інші.

Дослідження теоретичних і практичних аспектів фінансування інноваційної діяльності підприємств характеризується загальним висвітленням широкого кола питань.

В. Денисюк зазначає, що підвищення інноваційної активності на всіх рівнях національної економіки є пріоритетним завданням державної політики. Автор наголошує, що обсяги фінансування є кардинальним чинником іннова-

Т.І. Товт

PECULIARITIES OF FINANCING THE ENTERPRISES' INNOVATIVE ACTIVITY IN UKRAINE

The article reveals the essence of the key sources of the innovative activity financing. The analysis of the contemporary state of the enterprises' innovative activity in Ukraine is carried out. The major problems in financing of the innovative activity of the national enterprises are analyzed, and the ways of their solution are offered.

Keywords: innovation; innovative activity; innovative development of the enterprises; sources of the innovative activity financing; budget financing; investor.

ційної діяльності, залучення інвестицій, структури, креативності, коємних галузевих інвестицій, вихідних ресурсів, використання

О. Шнипцо аналізує стан інноваційної діяльності підприємств у сфері спроможності модернізації [23–30]. Варто згадати «нові інвестиції в продукції».

Л. Федулова аналізує стан інноваційної діяльності підприємств у сфері фінансових ресурсів, використання яких досягає фінансових нових негативних наслідків на всіх рівнях. Вона пише про те, що хоча позитивні іноземні інвестиції мають довгостроковий характер, ноу-хау зникає внаслідок виходу з бізнесу, що стає причиною негативних результатів. Ще іноземні інвестиції в інноваційний розвиток підприємств.

О. Лапко аналізує стан інноваційної політики держави, що є важливим чинником державної політики держави в інноваційному секторі, що дає змогу залучити кошти. Державна політика держави в інноваційному секторі є важливим чинником державної політики держави в інноваційному секторі.

М. Шарко аналізує стан інноваційної системи України.

ційної діяльності. Це потребує формування відповідних умов надходження інвестицій, зниження ризику фінансування інноваційних проектів, оптимізації структури, організаційних форм і джерел фінансування [3, 45–47]. Також підкреслюється вирішальне значення фінансового забезпечення для високонаукоємних галузей та наголошується на необхідності нарощування обсягів приватного інвестування у високотехнологічний сектор виробництва. Варто погодитися із висновками автора про необхідність диверсифікації джерел фінансових ресурсів для інноваційної сфери та забезпечення цільового й ефективного використання коштів.

О. Шнипко доводить визначальне значення накопичення основного капіталу у сфері промисловості для забезпечення високого рівня конкурентоспроможності економіки. Цей процес повинен базуватися на технологічній модернізації й удосконаленні матеріально-технічної бази виробництва [10, 23–30]. Варто зазначити, що саме інноваційна діяльність дає можливість створити «нові інвестиції» на основі освоєння принципово нових технологій і видів продукції, які є основою інтенсифікації економічного зростання.

Л. Федулова обґрунтовує, що проблеми фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності мають комплексний характер. Пріоритетним завданням у цій сфері є визначення оптимального співвідношення в обсягах фінансових ресурсів, які спрямовуються на реалізацію окремих стадій придбання, використання і створення нового знання. Уповільнення та недостатні обсяги фінансового забезпечення всіх стадій інноваційного процесу лежать в основі негативних тенденцій використання та розвитку інноваційного потенціалу на всіх рівнях економіки. Частково варто погодитися із ствердженням автора про те, що збільшення обсягів іноземного інвестування є важливим чинником позитивного впливу на результативність інноваційного процесу [7, 40]. Іноземне інвестування інноваційного сектора, звичайно, має безперечні позитивні наслідки, тому що іноземні інвестори здебільшого орієнтуються на довгострокові вливання значних обсягів коштів, надають консультативні послуги, ноу-хау тощо. У той же час іноземні інвестори прагнуть збільшити прибутки від використання інвестиційних ресурсів. Вони залишаються власниками того, що створено за надані ними ресурси, навіть якщо вироблені продукти чи результати НДДКР будуть використовуватися на території України. Через це іноземні інвестиції тільки частково позитивні для національного інноваційного розвитку і можуть використовуватися у випадках дефіциту національних інвестицій.

О. Лапко зазначає, що ресурсний потенціал країни є об'єктом інноваційної політики держави. Фінансування інноваційного процесу, на думку автора, є важливим чинником підвищення ефективності вітчизняної економіки. Тому політика держави має передбачати збільшення фінансових вливань в інноваційний сектор, насамперед шляхом стимулювання приватного сектора вкладати кошти. Для цього необхідно використовувати диверсифікований інструментарій державного впливу, формувати який необхідно з урахуванням світового досвіду і національних особливостей [6, 31–33].

М. Шарко стверджує, що модель формування національної інноваційної системи України повинна включати систему фінансування інновацій, яка має

враховувати особливості сучасного інвестиційного процесу в Україні. Участь держави у фінансовому забезпеченні інноваційної діяльності корпоративного сектора повинна зростати передусім не за обсягами прямого фінансування, а у сфері організації, непрямого регулювання фінансових впливань і контролю за ефективним (цільовим) використанням коштів [9, 26–29].

Однак, незважаючи на велику кількість наукових праць і значні досягнення в теорії і практиці управління інноваційною діяльністю в Україні, є низка питань, які залишаються постійним об'єктом дискусій.

Невирішені частини проблеми. Деякі питання фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні висвітлені достатньо повно. Тим більше, що світовий досвід дозволив накопичити безліч інструментів збільшення обсягів надходження фінансових ресурсів в інноваційний сектор. Проте проблеми, які виникли в Україні, залишаються невирішеними з огляду на те, що об'єктивно необхідним є формування національної моделі фінансування інноваційної діяльності підприємств, виходячи з особливостей функціонування інноваційного сектора і вітчизняних умов фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання. Саме тому це питання потребує поглибленого наукового обґрунтування різноманітних аспектів фінансування інноваційної діяльності підприємств.

Метою дослідження є визначення особливостей джерел фінансування інноваційної діяльності, аналіз основних проблем фінансування інноваційної діяльності підприємств в Україні та обґрунтування можливих шляхів їх вирішення.

Основні результати дослідження. Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність», інноваційна діяльність — це діяльність, спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок, яка зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [1].

Згідно з чинним законодавством, інноваційний розвиток в Україні забезпечується за рахунок фінансування з різних джерел. Джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності є:

- а) кошти Державного бюджету України;
- б) кошти місцевих бюджетів і бюджету Автономної Республіки Крим;
- в) власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційно-фінансово-кредитних установ;
- г) власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності;
- д) кошти (інвестиції) фізичних і юридичних осіб;
- е) інші джерела, не заборонені законодавством України.

Держава має забезпечувати бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності в розмірі не менше 1,7% ВВП України. Проте встановлені нормативи бюджетного фінансування цих напрямів діяльності не дотримуються.

В умовах економіки України розраховувати на значне бюджетне фінансування інноваційної діяльності неможливо. Тому для більшості вітчизняних підприємств основним джерелом стимулювання нововведень є власні кошти та іноземні інвестиції. Банківський кредит поки що залишається занадто з-

рогим, а самі кредити – занадто короткостроковими для розвитку інноваційної діяльності. Венчурне інвестування, про яке останнім часом багато дискутують, залишається «екзотикою» і значних успіхів не демонструє.

Як показує світовий досвід, фінансування інноваційної діяльності базується на таких принципах:

- чітка цільова орієнтація та швидке й ефективно впровадження сучасних науково-технічних інновацій;
- різноманітність джерел фінансування;
- обґрунтованість і юридична захищеність методів акумуляції коштів;
- гнучкість системи фінансування;
- фінансування всіх етапів життєвого циклу інновацій.

Крім того, фінансування інноваційної сфери має складну структуру й охоплює форми, джерела та ефективність фінансування інновацій, інструменти акумуляції грошових коштів і їх вкладення у проекти та контроль за ними [8, 62].

Розподіл фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств за основними джерелами характеризується даними, наведеними у табл. 1.

Таблиця 1. Джерела фінансування технологічних інновацій*

Показники	2002		2003		2004		2005		2006	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Загальна сума витрат, млн. грн. у т.ч. за рахунок коштів:	3013,8	100	3059,8	100	4534,6	100	5751,6	100	6160,0	100
власних	2141,8	71,1	2148,4	70,2	3501,5	77,2	5045,4	87,7	5211,4	84,6
державного бюджету	45,5	1,5	93,0	3,0	63,4	1,4	28,1	0,5	114,4	1,9
іноземних інвесторів	264,1	8,8	130,0	4,3	112,4	2,5	157,9	2,7	176,2	2,9
інших джерел	562,4	18,6	688,4	22,5	857,3	18,9	520,2	9,1	658,0	10,6

* розраховано за даними [4].

У 2006 р. основним джерелом фінансування технологічних інновацій були власні кошти підприємств, частка яких у загальному обсязі фінансування інноваційних робіт становила 84,6%, що на 3,1% менше порівняно з 2005 роком.

Обсяг фінансування інноваційних робіт у 2006 р. за рахунок коштів державного бюджету збільшився на 1,4% і становив 114,4 млн. грн. (у 2005 р. – 28,1 млн. грн.). При цьому його частка становила лише 1,9% порівняно з 0,5% у 2005 році.

У фінансуванні розвитку інноваційної діяльності підприємства використовували кошти іноземних інвесторів в розмірі 176,2 млн. грн., або 2,9% у 2006 р., що більше на 18,3 млн. грн. або на 0,2%, ніж в 2005 році.

Процеси фінансування значно впливають на обсяги та структуру інноваційної діяльності підприємств.

У структурі фінансування інноваційної діяльності протягом 2002–2006 рр. відбулися певні позитивні зміни, оскільки спостерігалось зростання в динаміці

витрат на фінансування інновацій, що свідчить про збільшення уваги з боку підприємств до освоєння нововведень.

Так, частка витрат на дослідження і розробки в загальному обсязі витрат на здійснення інноваційної діяльності зросла з 10,6% у 2005р. до 16,1% у 2006 р., при цьому абсолютний показник зріс від 612,3 до 992,9 млн. грн.

У структурі загальних інноваційних витрат спостерігається зменшення витрат підприємств на придбання нових технологій, частка яких зменшилася з 4,2% у 2005 р. до 2,6% у 2006 р., зниження витрат на підготовку виробництва для впровадження інновацій, частка яких зменшилася з 17,2% у 2005 р. до 15,5% у 2006 р., а також збільшення частки витрат на придбання машин і обладнання, інших основних фондів, пов'язаних із впровадженням інновацій з 54,8% у 2005 р. до 56,6 % у 2006 році.

Кількість інноваційно активних підприємств в Україні зменшується, їхня частка у загальному обсязі складала: 2000 р. – 14,8%, 2002 р. – 14,6%, 2003 р. – 11,5%, 2004 р. – 10,0%, 2005 р. – 8,2%, 2006 р. – 10,0% [4]. Така динаміка є неприпустимою з точки зору впровадження інноваційного типу економічного зростання в Україні.

Прикро, але в інноваційній, як і в інших сферах діяльності, набула поширення практика ігнорування законодавства або призупинення дії статей законів, які стосувалися фінансування інноваційної діяльності. Це значною мірою нівелювало позитивний потенціал напрацьованої нормативної бази та не заохочує корпоративний сектор до здійснення інноваційних проєктів.

Для створення ефективного механізму фінансування інноваційного розвитку підприємств необхідно використовувати диверсифікований інструментарій державної підтримки, якій повинен враховувати світовий досвід і національні особливості діяльності вітчизняних підприємств.

Так, для підприємств, які тільки розпочинають або відроджують інноваційну діяльність, повинна бути впроваджена система специфічних заходів різнобічної підтримки і, насамперед, поліпшення фінансового забезпечення. Окрім таких загальновідомих методів, як встановлення податкових знижок, надання пільгових кредитів, використання прискорених методів амортизації обладнання тощо, доцільно впровадити систему державних гарантій і страхування інноваційної діяльності, грантів, розробити та задіяти механізми технічної підтримки (наприклад, у проведенні НДДКР) і передачі у користування приватних підприємств державних технологій і ноу-хау (що призведе до зниження витрат). Особлива увага має бути приділена залученню коштів приватних інвесторів для фінансування інноваційної діяльності. При цьому інвестор і підприємство, з одного боку, розділяють ризики від невдачі, з іншого – поєднують свої зусилля, щоб збільшити вірогідність успіху. Як пряма державна підтримка, так і сприяння залученню приватних (у тому числі іноземних) ресурсів можуть бути оптимально реалізовані в межах відповідних державних програм.

Підтримка постійних підприємств-інноваторів більш складна, тому що профіль їх виробництв та інноваційної діяльності визначається досягнутим успіхом і ринковими позиціями. Ці підприємства витримали несприятливі умови соціально-економічної кризи 90-х рр. ХХ ст. і зберегли певний інновацій-

боку
таг на
06 р.,
ення
лася
штва
р. до
і об-
цій з

їхня
03 р.
нка є
ного

оши-
зако-
прою
зао-

роз-
мен-
ціо-

нова-
в різ-
ення.

жок,
зациї

раху-
хпич-
вання

з зни-
иват-

естор
посд-

на під-
ресур-

х про-
му шо
ім ус-
ні умо-
вацій-

ний потенціал, який задіяний і потребує подальшого розвитку, визначилися з пріоритетами інноваційної політики, сформували інноваційний менеджмент та досягли певного успіху в освоєнні інновацій. З огляду на це, державна підтримка й організація фінансового забезпечення інноваційного процесу на таких підприємствах повинна бути специфічною. Якщо підприємство є стратегічним лідером на вітчизняному ринку і має потенційні можливості чи вже вийшло на світові ринки, то в цьому випадку доцільно розширити пряме державне фінансування. Воно може реалізовуватися, наприклад, через інститути інноваційної інфраструктури (технопарки, бізнес-інкубатори, інноваційні центри), з якими пов'язане чи може бути пов'язане підприємство.

Залучення коштів приватних інвесторів є дуже складним, оскільки теперішні власники не зацікавлені у перерозподілі прав власності чи управління. Ефективним також є формування стратегічних альянсів у сфері інноваційної діяльності підприємств, у тому числі з іноземними партнерами. При створенні таких альянсів роль держави може бути досить значною, наприклад, альянси за участю державних чи частково державних підприємств. Отже, державні програми підтримки підприємств-інноваторів мають розроблятися і реалізовуватися у погодженні з іншими напрямками державної політики.

Таким чином, пряма участь держави у фінансуванні інноваційної діяльності підприємств збільшує навантаження на бюджет країни. Тому підтримка фінансування інновацій повинна мати переважно непрямий характер, бути максимально ефективною та різнобічною. З цією метою для акумулювання додаткових коштів доцільно впровадити розподільчі механізми, які забезпечували б перерозподіл фінансових ресурсів із надприбуткових секторів (торгівля нерухомістю і предметами розкоші (антикваріат, вироби із дорогоцінних металів), розважальні послуги (наприклад, ігровий бізнес)) у фонди підтримки інновацій. При цьому кошти з таких джерел доцільно акумулювати на регіональному рівні, де їх перерозподіл на користь інноваційного сектора може бути більш ефективним за умов розробки і внесення змін до чинного законодавства.

Для збільшення обсягів фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств необхідно вирішити цілу низку проблем становлення інноваційного сектора в Україні: комерціалізація інноваційної продукції (доведення інноваційних розробок до практичного використання потребує додаткових коштів на великий проміжок часу); надвисокі ризики інноваційної діяльності; нецільове та неефективне використання фінансових ресурсів, спрямованих на підтримку інноваційної діяльності (насамперед, державними установами); спекулятивне використання державних пільг (наприклад, венчурними структурами) тощо.

Висновки. Фінансування інноваційної діяльності підприємств виступає основою науково-технічного прогресу й технологічної модернізації виробничих потужностей і зміцнення їх конкурентних позицій на вітчизняному та світовому ринку.

Серед основних проблем фінансування інноваційної діяльності підприємств в Україні можна виділити:

1) недостатню державну фінансову підтримку інноваційних проектів різного масштабу, які реалізуються у промисловості;

2) недостатні обсяги фінансування з боку приватного сектора (через надвеликі ризики, наявність альтернативних, більш привабливих можливостей фінансування, проблеми з комерціалізацією інноваційної продукції тощо);

3) «неінноваційна» спрямованість чи незначна активність створених інноваційних (державних) і венчурних (приватних, переважно іноземного походження) фондів, а також їх незначні фінансово-інвестиційні можливості;

4) відсутність механізмів перерозподілу інвестиційних ресурсів населення на користь інноваційного сектора;

5) недостатня зацікавленість іноземних інвесторів у фінансуванні вітчизняного інноваційного сектора;

6) незадіяність низки інституціональних інвесторів у фінансуванні інноваційного процесу (банки, інвестиційні фонди, страхові компанії тощо).

Саме на вирішення цих проблем повинні бути спрямована державна політика у сфері фінансування інноваційної діяльності підприємств.

Узагальнюючи проведені дослідження, можна зробити висновок про те, що на сучасному етапі інноваційна діяльність підприємств потребує збільшення державної участі як фінансового, так і організаційного характеру. Напрямки розширення фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств мають бути максимально диверсифікованими як з погляду механізмів реалізації, так і з позицій пошуку відповідних джерел ресурсів. З огляду на це важливим є визначення умов та обмежень, які впливають на вибір джерел фінансування інноваційної діяльності, що може бути предметом подальших досліджень.

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 №40-IV // zakon1.rada.kiev.ua.
2. *Гриньов А.В.* Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління. — Харків: ІНЖЕК, 2003. — 308 с.
3. *Денисюк В.* Інноваційна активність національної економіки: вдосконалення методології, показники промислових підприємств, державна підтримка // Економіст. — 2005. — №8. — С. 45–49.
4. Держкомстат України // www.ukrstat.gov.ua.
5. *Лляшенко С.М.* Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: Навч. посібник. — Суми: Університетська книга, 2003. — 204 с.
6. *Лопко О.О.* Інноваційна діяльність як фактор підвищення ефективності вітчизняної економіки // Фінанси України. — 1998. — №6. — С. 31–36.
7. *Федулова Л.* Развитие национальной инновационной системы Украины // Экономика Украины. — 2005. — №4. — С. 35–47.
8. *Чабан В.Г.* Вибір джерела фінансування інноваційної діяльності // Формування ринкових відносин в Україні. — 2006. — №4. — С. 61–64.
9. *Шарко М.* Модель формирования национальной инновационной системы Украины // Экономика Украины. — 2005. — №8. — С. 25–30.
10. *Шнико А.* Накопление основного капитала как фактор конкурентоспособности экономики // Экономика Украины. — 2005. — №7. — С. 23–35.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2007.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>